

Tor Lange

Kommentarer till Tom Ericssons uppsats i Scandia 80:1.

I *Scandia* 1980:1 försöker Tom Ericsson råda bot på den brist som består i att forskningen kring löntagargruppen tjänstemän inte hållit jämna steg med den uppmärksamhet som ägnats andra grupper i samhället. Han konstaterar att bristen är anmärkningsvärd inte minst med tanke på ökningen av antalet tjänstemän från 164 000 omkring sekelskiftet till 3 milj 1965. Ericssons uppsats bygger uppenbarligen på hans avhandling "I fosterlandets tjänst. En studie i den svenska arméunderbefälskårens fackliga strävanden 1901–1922" (Umeå 1978).

Utgående från uppsatsen skulle jag vilja ställa några konkreta frågor som kan bedömas vara angelägna såväl i metod- som i saksammanhanget. Jag inleder med en kort bakgrund till fråga nr ett.

Ericsson talar ömsom om de lägre befälskårerna och ömsom om Sveriges Underofficersförbund (SUOF) och Svenska Underbefällets Riksförbund (SUBR). Eftersom det här väsentligen är fråga om förbundens agerande är formuleringen i stadgarna av förbundens målsättning viktig. Det sägs där om SUBR, att syftet är att "förena allt Sveriges underbefäl i ett stort, enigt och starkt förbund med underbefälskårens och fosterlandets bästa som sitt förnämsta och högsta mål". Ordalydelsen i denna inledande paragraf är kanske icke alldeles liktydig med den man brukar påträffa när fackliga förändringar är det centrala målet. De övriga paragraferna bestyrker det ideella syftet. Lika markant är det ideella syftet utformat i SUOF:s stadgar. Och här kommer *fråga 1*: Är det med den bakgrunden alldeles förvånande, att berörda utomstående ställde sig undrande inför relationen mellan klart uttalade fosterländskt ideella syften och fackliga strävanden i förbundets regi? Frågan kanske kräver någon ytterligare förankring i vad jag anser väsentligt i den aktuella miljön. Klyftan mellan officerskårens och de övriga kårernas sociala ställning vidgades i och med att underofficers- och underbefälskårerna genom indelningsverkets avskaffande i och med försvarsbeslutet 1901 otvivelaktigt fick sin sociala ställning försämrade. Särskilt ute i landsorten var då inte längre ledande poster, ofta som språkrör gentemot myndigheterna, dukade för dugande underofficerare och underbefäl. Samtidigt bör man emellertid ha i minnet att övergången från indelningsverk till värnpliktsarmé innebar en omställningsprocess ekonomiskt och psykologiskt även för officerskåren. Icke heller för officeren var det problemfritt att finna sig tillrätta i de nya arbetsförhållanden, som detta förde med sig.

Så till nästa fråga. I oktober 1908 förbjöd översten vid Livgardet till häst Erik Oxenstierna de honom underlydande korpralerna att tillhöra SUBR. Oxenstiernas agerande blev en uppmärksam affär i pressen, särskilt sedan det där hävdades att han tidigare förbjudit underofficerarna vid gardet att tillhöra SUOF.

Den liberale partiledaren Karl Staaff anmälde Oxenstierna till JO. Ericsson relaterar mycket utförligt detta och de fortsatta turerna. I Oxenstiernas förklaring finner han "ett viktigt samtida dokument över förhållandena vid krigsmakten". (s 85). Vem som helst måste hålla med honom om att Oxenstiernas deklarerade personliga syn på fackföreningssträvandena hos det lägre befälet som ett direkt hot mot officersskårens "priviligierade ställning" framför allt för *vår tid* är anmärkningsvärd. JO fann Oxenstiernas förklaringar otillräckliga och ärendet fördes vidare till Krigshovrätten, där meningarna var delade. Målet gick till Högsta Domstolen, som avkunnade dom, innebärande att Oxenstierna ansågs ha överskridit sina befogenheter, vilket dock inte medförde åtal för tjänstefel.

Denna spektakulära affär blir självfallet i Ericssons undersökning betydelsefull, t o m "en spegel av det militära klassamhället" (s 85). Att Karl Staaff fann sig föranlåten att utnyttja situationen för sina ideella strävanden är också förstaeligt. Men är fallet representativt för en övergripande beskrivning av officersskårens attityd? Hur man på andra håll reagerade inom den svenska officersskåren, därom får man ingenting veta. Det bör i sammanhanget observeras att regementschefer på den tiden när det gällde handhavande av underlydande var självständiga på ett sätt som vi i våra dagar har svårt att nå en föreställning om. Mönstret kan sålunda ha varit högst varierande. Ingenting hindrar, att en fördjupad undersökning gör det unika fallet Oxenstierna till en bit i ett generellt mönster. *Fråga 2*: Hur vet vi att fallet Oxenstierna är representativt?

I ett annat fall tog den liberale andrakammarledamoten Palmstierna kontakter med fanjunkaren Ekström vid Livgardet till häst, tillika ordförande vid SUOF, i samband med en motion som väckts om underofficerens befordran till officer. På konservativt och militärt håll hävdades att Palmstierna överskridit de befogenheter som tillkom ett utskott. Han skulle därmed ha brutit mot riksdagsordningens bestämmelser. Även i den affären – observera med samma hemort som affären Oxenstierna – ingrep Staaff. Ericsson talar här som på så många andra ställen (t ex s 85, 87, 90 2 ggr och 92 3 ggr) om "hotet" mot officersskåren i olika former. *Fråga 3*: Var inte fallet Palmstierna i allt väsentligt ett led i en konstitutionell tvist i regering och riksdag, där Lindman sökte underlag för ett interpellationssvar i riksdagen den 17 mars?

Ericsson noterar på ett ställe (s 87) att Hans Meijer i sin doktorsavhandling (Kommittépolitik och kommittéarbete, Lund 1956) starkt betonat den fackmannamässiga aspekten, att inblandning från lekmannahåll gällande krigsmakten på officerskårhåll betraktades såsom varande av ondo. Ericsson hänvisar till vissa sidor i Meijers avhandling, där jag har lite svårt att återfinna vad Ericsson påstår att Meijer sagt. Vad som var "av ondo" framgår däremot klart av vad Meijer refererar som ett uttalande av Staaff: "Det var inte för att man underskattade den militära sakkunskapen som man underlät att insätta experterna i utredningen, utan det vore därför att man förutsätter att deras militära intresse, deras yrkesiver tilläventyrs kunna vara så starka, att de kanske

icke alltid äro de rätta, när det gäller att väga de militära önskemålen mot de ekonomiska möjligheterna". (Meijer s 132, se också 280 ff). Ericsson är snabb i sin värdering: "En inblandning av de lägre befälskårerna i beslutfattandet kring militära spörsmål förstärkte ytterligare denna uppfattning samtidigt som officerskårens ställning gentemot det lägre befälet hotades".

Fråga 4: Gällde inte den här frågan uteslutande officerens lämplighet i valet mellan experter och lekmän i nationella ekonomiska frågor?

Titeln på Ericssons uppsats vill uppenbarligen suggerera ett sammanhang med storstrejken. *Fråga 5:* Föreligger ett sådant sammanhang?